

Schola cenakelkerk
juni 2019

'Gregoriaans? Met het badwater meegekregen!'

Sinds 1968 dirigeert Stan Hollaardt (1941) het Gregoriaans koor Dukenburg – een parochiekoor – en sinds 1990 de Schola Cantorum Karolus Magnus, die zowel binnen als buiten de kerk en ook over de landsgrens van zich laat horen met bijzondere projecten. Kees van Mechelen sprak met hem.

Kees van Mechelen is oud-programmamaker van de RKK/ KRO-radio en redactielid van het *Gregoriusblad*.

"Het gregoriaans heb ik niet met de papepel, maar al met het badwater meegekregen! Op zaterdagmiddag gingen wij, de vijf kinderen, in de teil met warm water en Sunlight-zeep. Dan stond – net na de oorlog – de KRO-radio aan met 'De Schoonheid van het Gregoriaans', waarin pater Brockbernd gregoriaanse gezangen toelichtte en liet zingen door de eigen KRO-schola.¹ Ik was direct gebiologeerd door die muziek. We waren trouwe kerkgangers en vanuit school gingen we elke morgen naar de ochtendmis. De mis die ik het beste kende hoorden we elke eerste vrijdag van de maand: de H.Hartmis, met de introitus *Cogitationes*. In het Marialof in mei en oktober klonken de Mariahymnen. In de zesde klas van de lagere

school mocht ik als jongenssopraan met kerst de *Missa Pontificalis* van Perosi meezingen in het koor onder leiding van de hoofdonderwijzer, die na mijn auditie tegen mij zei: "Hollaardt, je hebt een stem als een schellevis maar je mag komen zingen..." Mijn broer zong ook in dat koor en ik was zeer onder de indruk dat ik hem in de nachtmis met de schola *Dominus dixit ad me* zag en hoorde zingen.

Tussen mijn elfde en vijftiende jaar bezocht ik de vakantiecampen van de stichting 'Het vierde prinsenkind'. Via die stichting konden kinderen van oorlogsslachtoffers op vakantie. Mijn vader – hij was overigens ook koorzanger – is omgekomen in de oorlog. Bij het avondgebed in de open lucht werd elke dag *In manus*

tuas gezongen – uit de completen. Die Latijnse woorden zeiden me nog niets, maar dat gezang maakte grote indruk. Als we met Karolus Magnus een requiem verzorgen, zingen we het altijd bij het ophangen van het kruisje.”

Missie(s)

“Na de lagere school kwam voor mij een periode op het Dominicuscollege in Neerbosch gevolgd door de kweekschool. Ik kreeg roeping en trad in bij de Broeders van Liefde. Dagelijks stond er zangles op het repertoire: gregoriaans door broeder Jason van Rooij volgens de methode ‘Solesmes’. Heerlijk vond ik het. Aan die roeping kwam weliswaar spoedig een eind: ik besloot het klooster te verlaten. Ik kreeg een baan als leerkracht in Nijmegen, leerde mijn vrouw kennen, ben Nederlands gaan studeren en heb vervolgens bijna dertig jaar lesgegeven aan onder andere het Canisiuscollege in Nijmegen. Blijkbaar was dat mijn missie, en evenzeer het gregoriaans! Toen we in 1968 gingen wonen in Nijmegen-Dukenburg ging ik daar de schola dirigeren, hetgeen ik nog steeds doe.

En toen was daar de semiologie die eind jaren 1970, onder andere door Dom Godehard Joppich tijdens een jubileumviering van de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging onder de aandacht werd gebracht. Een andere uitvoeringspraktijk van het gregoriaans door bestudering van diverse oude handschriften. Daaruit bleek dat vertrouwde melodieën en vooral de ritmiek van de zang ooit anders zijn geweest. Mijn interesse was gewekt, mede dankzij benedictijn Nico Wesselingh, de koorleider van Oosterhout. Mijn broer Augustinus en hij kenden elkaar goed. In 1986 heb ik wat gezongen gepresenteerd tijdens een instructiemiddag in de Groenestraatkerk in Nijmegen. Na afloop zei Marie Louise Egbers, autoriteit op het gebied van de semiologie: “U hebt mooi gezongen, maar welke handschriften heeft u gebruikt?” “Het was trial-and-error...”, zei ik. “Tja”, zei ze, “kijk ook nog eens naar dit en dat handschrift”. Oei..! Naar aanleiding van die dag dacht ik: laten we de krachten bundelen om die nieuwe inzichten te implementeren. Toen is de *Stuurgroep Gregoriaans Nijmegen en Omgeving* ontstaan, ik was de eerste voorzitter. Via Nico Wesselingh

vonden we semiologie-specialist Fred Schneyderberg, van wie we twee jaar cursus kregen. In 1988 hebben we met de cursisten – voornamelijk dirigenten – de *Schola Cantorum Karolus Magnus*² opgericht. Fred had in Essen gestudeerd, bij Göschl, Cardine e.a. We hebben enorm veel van hem geleerd, maar hij ging door roeien en ruiten, wilde té veel en het klapte tussen hem en ons. Mijn schola-companen vonden dat ik hem moest opvolgen. Er kwamen zangers bij, we wilden met Karolus Magnus ‘de wereld in’ en sindsdien hebben we behoorlijk aan de weg getimmerd.”

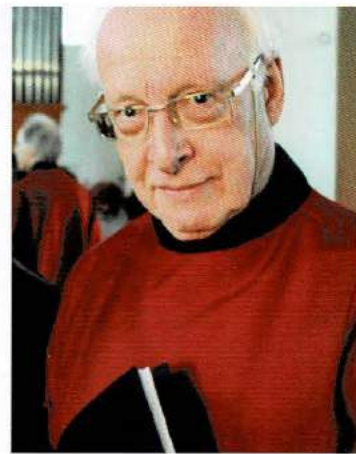
Oude zang in het leven van vandaag

“Het authentieke gregoriaans als kostbaar cultureel en liturgische erfgoed bewaren, propageren én actualiseren”, zo hebben wij onze doelstelling geformuleerd. We zingen geregeld in de liturgie, maar wil het gregoriaans overleven dan moet de band gelegd worden tussen het heden en deze oude zang. Dat doen we met onze concerten en cd’s, waarbij we aansluiten bij de actualiteit. Ons laatste optreden vóór de coronapandemie was in januari 2020 bij de tentoonstelling *Faces of rape*³ in Amsterdam, waarbij we putten uit ons cd-project *The Martyred Virgins* (2012), bedoeld als een muzikaal gedenkteken voor de slachtoffers van geweld tegen vrouwen. Dat paste perfect volgens de kunstenares, Fiona Broese van Groenou.

In 2016 brachten we een boek en een cd uit naar aanleiding van het Lebuinusjaar, maar in het weekend van de presentatie daarvan te Deventer werden we ook nadrukkelijk uitgenodigd te zingen op het grote internationale muziekfestival *Le Guess Who?*⁴ in Utrecht. Aanvankelijk leek ons dat te veel worden, maar we lieten ons overhalen en zongen in een Leeuwenberghkerk vol aandachtig luisterende jongeren. Juist op zulke plekken moet je zijn om te laten weten dat deze zang bestaat! Zo hebben we het gregoriaans ook geregeld gepromoot bij jongeren, via scholen.”

Jacques Janssen

“Een hoogtepunt in ons bestaan was het Dante-programma met dubbel-cd *La Divina Commedia Gregoriana* (2000), uitgevoerd in

Stan Hollaardt

Walrick

diverse kerken in Rome, in Florence, Ravenna, Bologna, Verona. Als Jacques Janssen, die een grote inhoudelijke inbreng had in (onder andere) dit project, ons niet ontvallen was, dan zouden we in dit Dante-jaar zeker weer naar Italië zijn gegaan.

In december 2021 gaf de schola in eigen beheer het boek *De restauratie van het gregoriaans, een gebed zonder end* uit. Het is van de hand van Jacques Janssen, bij leven hoogleraar Godsdienst- en Cultuurpsychologie aan de Radboud Universiteit en vanaf de oprichting bij de schola betrokken. Hij overleed in september 2018. Plotseiling. De secretaris van de schola Jos Verhagen en ik hebben het manuscript voor zijn boek zo goed mogelijk proberen te voltooien, zodat het kon worden uitgegeven. Wij eren onze voormalige voorzitter met deze postume uitgave. In de bijna 500 pagina's wordt de volledige geschiedenis van het gregoriaans verteld, maar door de ogen van een gepassioneerde zanger die de voortgang van zijn verhaal koppelt aan allerlei

persoonlijke herinneringen en voorvallen. Zeer lezenswaardig!"

Recente projecten

"In oktober 2021 hebben we in de Abdij van Berne in Heeswijk een *Norbertusconcert*⁵ verzorgd bij gelegenheid van 900 jaar Norbertijnen. Samengesteld in nauw overleg met abt Denis Hendrickx. Voornaamste bronnen zijn het *Antiphonarium TsGrooten* (1522) en het *Antiphonarium Praemonstratense* (1718). We zijn van plan het ook elders uit te voeren.

Ook rond de coronapandemie heb ik een programma samengesteld, uitgaande van het officiële misformulier ten tijde van besmetting en rampspoed, dat het Vaticaan op aanvraag van de wereldkerk heeft samengesteld. Van sommige teksten bleek geen melodie voorhanden. Zoals voor de introitus *Vere Languores*⁶ Ik vond het als een vijfde modus-responsoriumvers in de Metten van Witte Donderdag in het handschrift Utrecht 406, dat ik ook heb geraadpleegd voor het Lebuinus-project. Om de tekst te kunnen zingen als introitus-antifoon herinnerde ik me dat *Cogitationes* uit de H.Hartmis ook een vijfde modus is. Op die intonatie paste ook *Vere languores* en zo kwam ik tot een 'nieuwe' introitusmelodie. Na het vers uit psalm 90 ('Qui habitat') dat het Vaticaanse formulier aangeeft, koos ik nog een vers uit Mattheus 8 – waar Jezus de schoonmoeder van Petrus van koorts genas⁷. In dat fragment wordt ook weer verwezen naar Jesaja 53: Vere languores. Ik houd ervan om op deze manier bezig te zijn met het gregoriaans. We hebben dit programma gezongen in de ochtend van 30 oktober jl. bij de kapelruïne van St. Walrick te Overasselt en de aldaar aanwezige koortsboom⁸. Sinds 2007 zingen we daar jaarlijks met de schola, onder ruime belangstelling en met erkenning van deze plaatselijke traditie als immaterieel erfgoed.⁹

Projecten die klaarliggen of in wording zijn: de herplaatsing van het beeld van Karel van Gelre in de Arnhemse Eusebiuskerk, 750 jaar Nijmeegse Stevenskerk, de heiligverklaring van Titus Brandsma (waarschijnlijk in 2023, als ook de Nijmeegse universiteit – waarvan Titus rector magnificus was – 100 jaar bestaat). En er ligt nog meer op de plank!" **G**

Noten

- 1 Beluister de KRO-schola op nsgv.nl/gregoriusblad
- 2 www.karolus-magnus.nl
- 3 <https://loods6.nl/agenda/faces-of-rape-expo-fbvg>
- 4 www.leguesswho.nl/
- 5 Beluister opnamen van het concert op nsgv.nl/gregoriusblad
- 6 Jes 53,4 Waarlijk, onze ziekten en pijnen nam hij op zich.
- 7 Mt 8,15 Hij nam haar bij de hand, de koorts verliet haar en zij stond op.
- 8 <https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Walrickkapel>; zie ook cover en pagina 6 *Gregoriusblad* december 2021.
- 9 www.immaterieelerfgoed.nl/nl/paaszingen-bij-ochtendgloren

Stan Hollaardt

“Wat is jouw lijflied?” We stellen de vraag aan wie te gast is in ons interview.

LIJFLIED

Stan Hollaardt laat zijn mobiele telefoon overgaan: *Dominus dixit ad me* klinkt door de kamer...! “Mijn ringtone, gezongen door Karolus Magnus. Dit is echt een lijflied. De introitus van de Kerstnachtmiss, verzen uit psalm twee:

*Dominus dixit ad me: De Heer heeft tot mij gezegd:
 Filius meus es tu, Mijn zoon ben jij,
 ego hodie genui te Ik heb je heden voortgebracht*

Hier toont het gregoriaans zijn rijkdom in alle eenvoud. De beslotenheid van de tweede modus, die zich voornamelijk beweegt tussen de fa en de re. Rijkdom ook door de wijde van de klanken. Do- miii - nus. Dat woord moet uitkomen, net als di-i-xi-it. Het geeft de breedte van de boodschap weer: “Dit zegt de Heer tot mij: jij bent mijn Zoon.” (zingt voor). Met simpele melodische middelen, klankruimte scheppend. Alfons Kurris, ook een groot voorbeeld voor mij op het gebied van het gregoriaans, noemt dat klankverruiming. Wat mij ook treft is dat persoonlijk voornaamwoord aan het eind van

elke (half)zin: *me, tu, te*. De Heer heeft gezegd tot mij, *ad me*: Mijn zoon ben jij, *tu* - ‘es’ betekent al ‘ben jij’, maar *tu*, jij wordt nog eens extra toegevoegd. *Genui te* - ik heb jou voortgebracht. *Genui* betekent al ‘ik heb voortgebracht’ - maar door het *ego* wordt de diepte van de boodschap benadrukt: Ik, de Eeuwige, heb jou voortgebracht. *Dominus* en *ego* ‘rijmen’ muzikaal op elkaar, precies hetzelfde melodische motief! *Hodie* - vandaag - krijgt op een eigen manier accent. Zoveel eenvoud, en dan zo iets moois! Het is een tekst uit psalm twee, een van de koningspsalmen. De koning maakt zijn zoon tot zijn opvolger! Als je de context beseft van psalm twee: de heersers, de opstanden, chaos, dan begrijp ik dat degene die in de (vermoedelijk) vierde eeuw de kerstnachtmiss moest samenstellen deze psalmtekst gekozen heeft om de geboorte van Christus te vieren!”

Dominus dixit ad me

Beluister het lijflied van Stan Hollaardt op de homepage op nsgv.nl onder Gregoriusblad - multimediaal

